

Vypovídací schopnost makroekonomických agregátů při hodnocení výsledků hospodářské politiky

Michal KVASNIČKA – Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy Univerzity v Brně
 (qasar@econ.muni.cz)

Hospodářská politika, především monetární a fiskální, je dnes obvykle hodnocena na základě empirických pozorování, především vývoje makroekonomických agregátů (jako je hrubý domácí produkt, tempo jeho růstu, aggregátní úroveň nezaměstnanosti, míra inflace apod.). „Zlepšení“ těchto makroagregátů (tj. zvýšení HDP, snížení míry nezaměstnanosti apod.) je automaticky považováno za společensky prospěšné. Jediná diskuze, která se vede, je obvykle směřována k otázce, zda za tímto „zlepšením“ stojí hospodářská politika vlády a centrální banky, nebo spontánní procesy probíhající v tržní ekonomice, případně vnější šoky.

Je však tento přístup dobré zakotven v obecné ekonomicke teorii? V tomto příspěvku ukážeme, že nikoli. Změny jakýchkoli pozorovatelných veličin nejsou samy o sobě zajímavé – důležitý je jejich dopad na nepozorovatelný užitek lidí. Společensky prospěšná není ta hospodářská politika, která „zlepšuje“ hodnoty makroaggregátů, ale ta, která zvyšuje užitky lidí. Základní otázka tedy zní: Jsou pozorovatelné veličiny (např. makroagregáty) za všech okolností dobře korelované s užitkem jednotlivců (nebo nějakým kritériem z něho odvozeným)? V tomto příspěvku ukážeme, že tomu tak za určitých okolností není. Některé hypotézy, které jsou v ekonomii běžně uvažovány, vedou k závěru, že určité typy vládních politik sice „zlepšují“ makroagregáty, ale zároveň snižují užitky lidí (ve smyslu, který budeme definovat níže). Za těchto okolností je třeba zkoumat nejen vlastní vývoj makroagregátů, ale také důvod, proč došlo ke změnám a jak tyto změny ovlivňují užitky ekonomických subjektů.

Standardní přístup k hodnocení všech změn, kterým je společnost jako celek vyštavena, tvoří tzv. *funkce společenského blahobytu*. Předpokládá se, že tato funkce nějakým způsobem zobrazuje prospěch nebo blaho společnosti jako celku a tvoří tak společenskou obdobu užitku individuálního ekonomického subjektu. Říkáme, že si jednotlivý ekonomický subjekt polepšil právě tehdy, když stoupil jeho užitek; podobně se předpokládá, že společnost jako celek si polepšila, když vzrostl společenský blahobyt. Funkce společenského blahobytu je pro hodnocení vládní politiky nezbytná – tvoří právě to kritérium, podle kterého se prospěšnost dané politiky poměřuje.

V minulosti proběhlo mnoho pokusů o konstrukci funkce společenského blahobytu z individuálních užitků ekonomických subjektů; všechny tyto pokusy však selhaly (detailní rozbor viz (Rothbard, 1956)). Hlavním důvodem tohoto neúspěchu je zásadní a patrně neprekonatelný: individuální užitek je ordinální veličina, kterou nelze ani porovnávat s užitkem jiného ekonomického subjektu, ani ji s ní sčítat. Nemůžeme říci, že společnost jako celek si polepšila či pohoršila, pokud užitek jednoho ekonomického subjektu vzrostl a zároveň užitek jiného poklesl, protože nemáme žádné kritérium, které by nám umožňovalo považovat blaho jednoho ekonomického subjektu za důležitější (ovšem ani za stejně důležité) než blaho jiného.

Rothbard ukázal, že jediné skutečně dobré odvozené kritérium je tzv. *paretovská efektivnost*. Že si společnost jako celek polepšila, můžeme říci právě tehdy, když stoupil užitek aspoň jednoho ekonomického subjektu a zároveň neklesl užitek žádného jiného ekonomického subjektu. Podobně můžeme říci, že společnost jako celek si pohoršila, právě tehdy, když užitek aspoň jednoho ekonomického subjektu klesl a zá-

roveň nestoupil užitek žádného jiného. V ostatních případech (kdy užitek některých ekonomických subjektů roste a užitek jiných klesá) nemůžeme o změně „agregátního“ společenského blahobytu říci nic určitého.

Rothbardovo kritérium je však nesmírně přísné. Vylučuje veškerou hospodářskou politiku, protože každá taková politika má „redistribuční“ efekty (zvyšuje užitek jednotlivých ekonomických subjektů na úrok jiných, např. přesunem bohatství při neočekávaném zvýšení inflace apod.), takže není paretovsky zlepšující, a tedy (podle Rothbardova kritéria) ani společensky prospěšná. Z tohoto důvodu zavedeme jiné, mnohem slabší kritérium. Nazveme ho *kritérium reprezentativního ekonomického subjektu*.

Předpokládejme, že všechny ekonomické subjekty ve společnosti jsou identické, tj. mají stejné preference, stejně produkční schopnosti, stejný majetek apod. Nazveme tyto subjekty *reprezentativní ekonomické subjekty*. Za tohoto (nerealistického) předpokladu každá hospodářská politika, která zvyšuje užitek jednoho ekonomického subjektu, zvyšuje zároveň užitek každého ekonomického subjektu, a je tedy paretovsky zlepšující a společensky prospěšná i podle striktního Rothbardova kritéria. Redistribuční efekt je za tohoto předpokladu nulový.

Pomocí kritéria reprezentativního ekonomického subjektu nemůžeme *dokázat*, že nějaká hospodářská politika je společensky prospěšná (pro tento účel je toto kritérium příliš slabé), můžeme však označit ty politiky, které jsou z celospolečenského hlediska jasně nežádoucí. Intuitivně je nežádoucí každá hospodářská politika, jejímž přímým cílem není „redistribuce užitku“ a která přitom snižuje užitek reprezentativního ekonomického subjektu. Např. typická fiskální a monetární politika se nezaměřuje na konkrétní ekonomické subjekty (ani dílčí skupiny ve společnosti), ale na ekonomiku jako celek. Pokud tedy sníží užitek reprezentativního ekonomického subjektu, pak je jasně nežádoucí, protože prospěch z takové politiky by mohla mít jen zvláštní skupina s partikulárními zájmy.

Prozkoumejme nyní důvody porušení korelace mezi pozorovatelnými makroagregáty a užitkem domácností (reprezentativního ekonomického subjektu). Mikroekonomická teorie předpokládá, že užitek individuální domácnosti vychází z její současné potřeby a všech budoucích spotřeb statků a volného času. Současná úroveň spotřeby statků domácností je přímo měřitelná veličina. Budoucí hodnoty spotřeby statků domácností nejsou přímo měřitelné – k dispozici máme v nejlepším případě nějaké jejich odhady získané na základě odhadu budoucího růstu ekonomiky. Současná a budoucí spotřeba volného času domácností není přímo ani nepřímo měřitelná. Užitek domácnosti tedy nezávisí pouze na pozorovatelných veličinách (např. na současně spotřebě statků), ale také na nepozorovatelných veličinách (např. na budoucích úrovních spotřeby statků a na současné a budoucí spotřebě volného času).

Užitek domácnosti závisí nejen na celkové velikosti těchto veličin, ale také na jejich konkrétní *kombinaci*, tj. na rozložení požitků domácností mezi spotřebu jednotlivých pozorovatelných a nepozorovatelných veličin a jejich distribuci v čase. Existuje totiž mezi nimi směnný vztah, např. mezi současnou a budoucí spotřebou statků, současnou a budoucí spotřebou volného času a mezi spotřebou statků a spotřebou volného času obecně. Žádný z těchto možných vztahů však není zobrazen pozorovatelnými makroaggregáty.

Standardní mikroekonomická teorie předpokládá, že domácnost volí takové složení své spotřeby pozorovatelných a nepozorovatelných veličin rozložené v čase, aby maximalizovala svůj užitek. Hospodářská politika může volbu domácnosti změnit, a to trojím způsobem: (1) může změnit množinu přípustných řešení, ze kterých domácnost volí; (2) může jednotlivé ekonomické subjekty „zmást“ a (3) může porušit koordinaci procesy, které vedou k ustanovení všeobecné rovnováhy hospodářského systému. Prozkoumejme tři výše zmíněné možnosti vlivu vlády na domácnosti (reprezentativního ekonomického subjektu) blíže.

Za prvé, vláda může změnit množinu přípustných řešení, z nichž domácnosti volí. t.j. může domácnostem některé volby znemožnit, nebo umožnit nové volby nebo oboje. Změna užitku domácnosti pak závisí na tom, zda původní nejlepší volba domácností byla odstraněna, či nikoli a zda nové možnosti jsou domácností preferované oproti původní nejlepší volbě.

Souvislost změny užitku domácností a změny pozorovatelných veličin však není jistá. Předpokládejme, že stát přidá domácnostem novou volbu, která je preferována před všemi původními volbami, takže užitek domácnosti stoupne. To, jak se změní pozorovatelné veličiny, závisí na tom, zda domácnost při využití nové volby zvýší hodnoty jak veličin pozorovatelných, tak nepozorovatelných, nebo zda substituuje pozorovatelné veličiny nepozorovatelnými, případně naopak. Zvýšení užitku může být stejně dobré spojeno s růstem i poklesem pozorovatelných veličin, zvláště pokud pozorovatelné veličiny approximujeme veličinami agregátními.

Totéž platí i opačně: stát může domácnostem znemožnit původní nejlepší volbu a přitom nenabídnout volbu lepší ani stejně dobrou. Užitek domácnosti v takovém případě klesne. Pozorovatelné veličiny však mohou stejně dobře růst jako klesat. Takovým příkladem je např. zavedení paušální daně (daně z hlavy), za jejíž výnos budou nakoupeny statky a ty zničeny. Užitek domácností při takové politice jednoznačně klesá. Negativní důchodový šok však motivuje domácnosti substituovat spotřebu volného času (nepozorovatelná veličina) prací (pozorovatelná veličina). Zaměstnanost a aggregátní důchod (pozorovatelné veličiny) v takovém případě rostou, ačkoli domácnosti považují novou situaci za horší než před zavedením daně.

Za druhé, vláda může ekonomické subjekty také „zmást“. Příkladem takové situace je například hypotéza monetární mispercepcie. Podle této hypotézy domácnosti špatně interpretují růst cenového indexu jako růst reálné mzdy, takže zvýší nabídku práce. Při monetární expanzi mylně substituuje spotřebu současného volného času (nepozorovatelná veličina) prací a současnou spotřebou statků (pozorovatelné veličiny). Užitek domácností však klesá, což je motivuje k nápravě předchozího omylu; to způsobí konec umělé „konjunktury“.

Za třetí, vláda může narušit autokoordinační mechanizmy, které uvádějí hospodářství do rovnováhy. Příkladem může být rakouská hypotéza hospodářského cyklu. Jedním z možných vyústění monetární expanze v rakouském cyklu je mylná substituce současné spotřeby statků domácností investicemi (tj. budoucí spotřebou statků). To sice zvyšuje očekávaný budoucí růst HDP i spotřeby všeobecně, ale za vyšší cenu (placenou ve formě snížení současné spotřeby statků), než by domácnosti byly ochotné platit – užitek domácností tedy také klesá, což po určité době ukončí umělou „konjunkturu“ a změní ji v její korekci (recesi).

Tento druhý a třetí typ vládních zásahů nevede ke změně množiny přípustných řešení, nýbrž k tomu, že domácnosti volí z nějakého důvodu řešení, které není podle jejich preferencí (ex post) optimální. V takovém případě domácnosti z hlediska svého užitku vždy ztrácejí.

Z analytického hlediska tedy dochází ke zmatení pojmu, pokud se na změnu užitku usuzuje pouze podle změny pozorovatelných veličin. Domácnost totiž může snadno substituovat pozorovatelné veličiny nepozorovatelnými a naopak. Pokud chceme činit jakékoli závěry o vhodnosti alternativních hospodářských politik, musíme mít nejdříve k dispozici solidně podloženou hypotézu o tom, jak tato politika ovlivňuje užitky domácností, nikoli jen hypotézu o tom, jak ovlivňuje makroagregáty.

LITERATURA

- BARRO, R. J. (1997): *Macroeconomics*. 5th edition. The MIT Press, Massachusetts/London, 1997.
- FRIEDMAN, M. (1953): *The Methodology of Positive Economics. Essays in Positive Economics*. University of Chicago Press, Chicago, 1953.
- GARRISON, R. W. (2001). *Time and Money: The macroeconomics of capital structure*. Routledge, London/New York, 2001.
- ROTHBARD, M. N. (1956): Toward a Reconstruction of Utility and Welfare Economics. In: Sennholz, M. (ed.): *On Freedom and Free Enterprise: The Economics of Free Enterprise*. Princeton, D. Van Nostrand, 1956.
- SARGENT, T. J. (1987): *Macroeconomic Theory*. 2nd edition. Academic Press, San Diego/London, 1987.
- ŠÍMA, J. (2000): *Trh v čase a prostoru*. Praha, Liberální institut, 2000.
- VARIAN, H. R. (1993): *Intermediate Microeconomics*. W. W. Norton & Company, New York/London, 1993.

SUMMARY

JEL Classification: D1, D6, E, E13, E52, E62, H3
Keywords: macroeconomic policy – social welfare

Can Macroeconomic Policy Be Evaluated Solely on the Basis of Macroaggregates?

Michal KVÁSNIČKA – Faculty of Economics and Administration, Masaryk University, Brno
(qasar@econ.muni.cz)

Macroeconomic policy is often evaluated solely on the basis of empirical evidence, such as observing the behavior of macroaggregates. This paper argues that this approach bears a shortcoming: the „improvement” of macroaggregates can be socially undesirable under certain circumstances. Thus the sole exploration of macroaggregates is not sufficient to evaluate macroeconomic policy – axiomatic economic theory must be used as well to determine whether the outcomes of macroeconomic policy are beneficial to society or not. The paper first offers a precise definition of a social welfare function (based as much as possible on micro-foundations). Then it considers the possibility that macroaggregates might not always correlate with society's welfare.